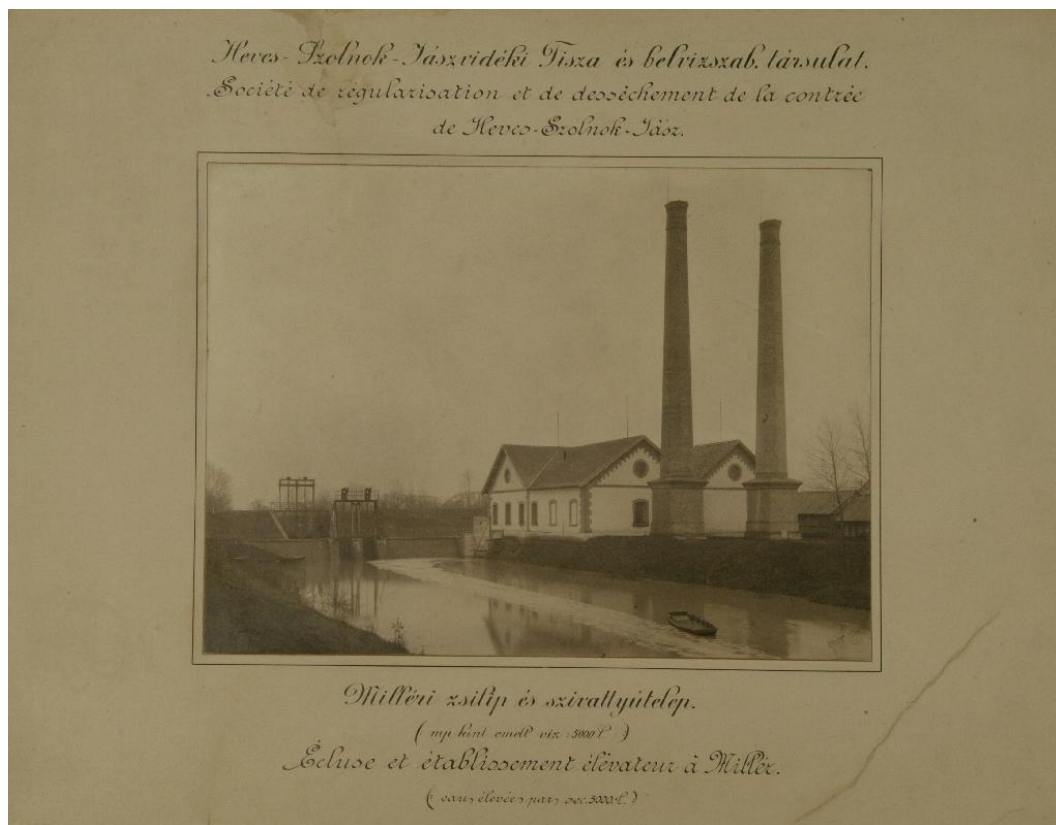

MEGNYÍLT A MILLÉRI KIÁLLÍTÓHELY

Kovács Ferenc

nyugdíjas, KÖTIVIZIG

A szivattyútelepnek nevet adó Millér (jászosan: Míly-ér) a Tisza-szabályozási munkálatok megkezdése előtt a Közép-Tisza-vidék jellegzetes, és jelentősnek számító mellékvízfolyása volt, amely a Sajfoknál (Pély határa) kiszakadt Tisza vizét és a Mátrából szállított tarnai árvi- zeket vezetve vissza a Tiszába. A Garamszentbenedeki Apátság 1075-ben kelt alapítólevele a medret adományozható halászó helyként említi.

Helyszínrajzok

A Tisza-völgy, az ártérrendezés első ütemének számító töltésépítéssel szinte egy időben, 1862-ben épült meg a Tiszavölgy jelenleg legrégebbi műtárgya: a Milléri zsilip. (Története I.számú melléklet) Létrehozására azért volt szükség, mert a töltések nemcsak a folyó vizét tartották vissza a művelhetővé vált termőföldről, hanem az ott lehulló és onnan elfolyó szándékozott csapadékvizek (innentől nevezzük belvíznek!) befolyását is meggátálták.

Korabeli kép a megépült zsilipről

Miután a csapadékvizek bevezetésére akkor is szükség volt, amikor a zsilipek zárva voltak (sőt!), az árvédelmi zsilipek megépültét törvényszerűen követte a rendezések harmadik ütemében a szivattyútelepek építése. A Heves-Szolnok Jászvidéki Társulat 1895-1898 között építette meg a Milléri-szivattyútelepet.

Kép a korabeli építésről

A szivattyútelep főbb gépészeti berendezései már Magyarországon készültek!

SCHLICK-féle szivattyú, háttérben a kazánnal

A gépházban nyert elhelyezést 2db Schlick-gyártmányú $2 \times 1,5 \text{ m}^3/\text{s}$ teljesítményű DN900mm-es nyomócsonkú, gőzhajtású csigaházaz szivattyú gépcsoport. A szivattyúkat közvetlenül hajtó fekvő kompaund kéthengeres kondenzációs gőzgépeket és a 3db Cornwall kazánt a Röck gyár készítette. A kazánokat 2db gőzhajtású szabadlökötű ikerdugattyús tápszivattyú táplálta.

Az 1898-ban megvalósított bővítés során helyezték el, a $3 \text{ m}^3/\text{s}$ teljesítő képességű úgynevezett nagyszivattyút.

A II. Világháború idején, az 1944. augusztusi és szeptemberi bombatámadások következtében a szivattyútelep és környéke súlyosan megrongálódott és üzemképtelenné vált (a repesznyomok egy része még ma is látható).

1946 júliusában kezdődött meg a gépi berendezések és magas építményének helyreállítása. 1948. április 1.-én a szivattyútelep teljes, $(6,0 \text{ m}^3/\text{s})$ kapacitásával újra a belvízmentesítés szolgálatába állt.

1962-től a korszerűsítések miatt a kazánok egy ideig nem üzemeltek, és az 1898-ban beépített $3 \text{ m}^3/\text{s}$ teljesítményű „nagy gép” pedig kiszerelesre került. (története II. számú melléklet) 1974-től a gőzüzemű szivattyúk végleg leállításra kerültek, helyüket modern új elektromos gépek vették át.

Ekkor született meg a gondolat egy, a Közép Tisza-vidék műszaki emlékeinek méltó elhelyezésére szolgáló bemutató központ kialakítására. Az ötlet röpke egy év alatt megvalósult. Az 1975. október 4-én ünnepélyes keretek között avatták fel, majd következő év májusában nyitották meg az érdeklődők számára. A kiállítóhelyen felbecsülhetetlenül értékes eredeti dokumentumok, oklevelek, térképek, vázlatok, a szabadtéren pedig korabeli szivattyúk, gépek, zsilipek és a vízgazdálkodásban használt egyéb eszközök nyertek elhelyezést. . Az anyaggyűjtés és a kiállítás megvalósítása Karcagi Gábor vezetésével történt. (3. melléklet. Karcagi Gáborné visszaemlékezései)

A kiállítóhely folyamatosan finanszírozási hiányban szenvedett, az 1990-es évek első felében kezdett az enyészeté válni, melyről Karcagi Gábor a Vízügyi Múzeum, Levéltár és Könyvtár gyűjtemény igazgatójának Írt levélrészlete is tanúskodik.

A Vízügyi Múzeum , Levéltár és Könyvgyűjtemény igazgatója, az esztergomi Magyar Környezetvédelmi és Vízügyi Múzeum igazgatójának közreműködésével elkészített leirata szerint a "milléri vízügyi történeti emlékhely " meglátogatása során tapasztaltak alapján, felelős szakértőtől származó állapotfelvétel megállapításaira támaszkodva , a történeti kiállítást teljes egészében le kell bontani. Továbbá bejelenti , hogy az eredeti tárgyakat és dokumentumokat az esztergomi Vízügyi Múzeumba szállítják, ahol azokat restaurálás után az esztergomi Múzeum őrzi /VIZIG tulajdonban / . Az átirat nem tesz említést arról , hogy tárgyak és dokumentumok megőrzésére restaurálás után hogyan kerülne sor Szolnokon.

A kiállítás állapotfelvevételében leírtak - egy városi múzeumhoz szokott és más saját rendezésű kiállítás számára anyagot gyűjtő szakember szemüvegén keresztül nézve, igazak.A helyzetet jól tükrözik.

A külső bemutató helyen a faanyagú tárgyak részleges vagy teljes pusztulása is bekövetkezett, a szivattyúkon és gépi eszközökön pedig a karbantartás hiánya miatt a rozsda kezdte meg a pusztítását.

A mozgatható kiállítási tárgyak elszállításra kerültek, a kiállítóhely „bezárta kapuit”.

A 2015.évtől jelentősen megnövekedett az érdeklődés a Millér iránt, köszönhetően a Szolnoki Repülőmúzeum (RepTár) megnyitásának és annak a városi törekvésnek, hogy Millért Szolnok egyik kiemelt térszervező központjává váljon, melyben jelentős szerepet kaphatnak a Tisza menti ártéri gazdálkodáshoz, víz- és tájgazdálkodáshoz kapcsolódó szabadidős programok.

A kitűzött cél megvalósítása érdekében a Milléri szivattyútelep környezetében az utóbbi években jelentős fejlesztések kezdődtek el. Felújításra került kerékpársáv és kerékpár tároló kialakításával a megközelítő út a Millér mindkét partján. a közeljövőben tervezik tanösvény kialakítását.

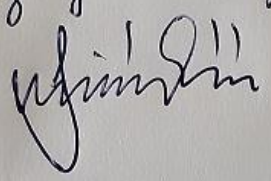
Ebben az időszakban a látogatóknak a gépek bemutatásán túl, vetítéssel egybekötött, a vízügyi múltat bemutató előadásokat tartottunk. Az itt tapasztalt érdeklődés alapján jutottunk arra a következtetésre, hogy van létjogosultsága egy állandó, a Közép-Tisza múltját bemutató kiállítás megrendezésének.

A Milléri kiállítóhely ünnepélyes átadására 2019. november 5-én került sor, de a kiállítás 2020. május 1-én nyílt meg a látogatók előtt. (téli időszakban a kiállítóhely nem üzemel).

A kiállítás megnyitóján

A megnyitón résztvevő Fejér László az MHT Vízügyi Történeti Bizottságának elnöke a vendégkönyvbe az alábbiakat írta:

Amikor a 2000-es évek elején itt jártam
szomorúan láttam a Múzeum állapotát, s
nem hittem, hogy lesz „feltámadás”! Itt
aródnak a Kollegáknak, akik a Közép-Tisza-vidéken
dolgoznak, s becsülik szakmájuk múltját
a kiállítás újra régi fényében ragyog! SÖT!
2019. november 5.

A kiállítás anyaga, amely a Közép-Tisza vízügyi múltját hivatott bemutatni, 2017-2019.években a KÖTIVIZIG által készített kiállítási anyagokból állt össze.

Az anyaggyűjtés az országban elsőként üzembe állított, gőzenergiát hasznosító Sajfoki szivattyútelep műhelyében kialakított emlékszoba kialakításával kezdődött, melyben a Heves-Szolnok-Jász-vidéki Tisza és Belvíz Szabályozó Társulat területén megvalósított mentesítési munkálatok jelentősebb mozzanatait, azok irányítóit mutatják be.

A Sajfoki tárlat kibővített anyagából készült egy Közép-Tisza-vidék vízügyi múltját és jelenét bemutató vándorkiállítás, amelyet először Kisújszálláson a Vigadóban, a Mirhó-gát építésének 230. évfordulója és a Tisza-völgyi munkálatok megindításának 171.évfordulója alkalmából megrendezett konferencián láthattak az érdeklődők 2018.márciusában.

2019.március 1-én megnyílt a szolnoki Aba Novák Agora Kulturális Központ Tabák Lajos galériájában a KÖTIVIZIG által készített „Tiszaparti emlékek - Szolnok és a Tisza közös múltja” című kiállítás, melynek a szolnoki Damjanich múzeum is otthont adott. A kiállítás anyaga teljes egészében a Milléri kiállítóhely részévé vált.

Az anyaggyűjtéssel egyidőben megkezdődött a kiállításnak helyet adó szivattyútelep épületének jókarba helyezése. A tetőszerkezet teljes felújításra került. Az elektromos vezetékek cseréjét, burkolatok felcsiszolását, mosdóhelyiségek kialakítását, tárló üvegszekrények javítását és a kiállítóhely komplett festését és mázolását is elvégeztük. A két rendelkezésre álló helyiség összenyitásával, 234 m² alapterületű bemutatóteret alakítottunk ki.

A kültéri bemutatótéren kiállított tárgyak (a szolnoki Folyammérnöki Hivatal által használt "kőhordó tragacs", fahajók partra húzásához használt száraz tekerő-csörlős bubora, lóvontatású kubikos kordé, fakeretes tiltótábla, istrángos cölöpverő fa kossal, gémeskút,lómozgatású, öntözőberendezés) felújítása és a kültéren elhelyezett gépek, szivattyúk, tiltók, és fémből készült eszközök állagmegóvása is megtörtént.

2019 nyarán bizakodóvá váltunk, hiszen a megvalósítás célegyenesbe fordult.

A végleges kiállítási anyag összeállításánál elsőrendű szempont volt, hogy országos kitekin-téssel a Közép Tisza vízgazdálkodási múltját mutassuk be. Továbbá hogy kapcsolódási pontok legyenek az 1976-ban megnyílt és a jelenlegi kiállítás között, mutassunk be olyan embereket, akik kötődnek a Közép Tisza vidékéhez és maradandót alkottak

A külső bemutatóhelyen az 1976.évi eredeti állapotok létrehozása volt a cél.

A kiállítás egy részlete

Korábban már említést tettem, hogy bemutatóterben két terem került kialakításra. Az első részben a fokgazdálkodástól a XX. század elejéig tartó időszakot mutatjuk be. Csak címszavakban néhány téma: fokgazdálkodás, térképészet kezdeti lépései, vízi és hajómalmok, közlekedés, Bedekovich Lőrinc a Jászkunság első vízimérnöke, Duna Tisza csatorna tervei, Huszár Mátyás szabályozási tervei, Tisza völgy vízszabályozási munkái, zsilip és szivattyútelepek építése. Ebben a teremben van elhelyezve az esztergomi Duna múzeumtól kapott 4x6m nagyságú Magyarország múholdas térképe, valamint itt láthatóak a Duna Múzeumtól kikölcsönzött korabeli csónakok, ladikok révek, vízimalmok makettjei.

1. kiállítási terem

A második teremben került bemutatásra a vízgazdálkodás intézmény rendszer kialakulása, fejlődése, a Tiszavölgyben megvalósult világszínvonalú mérnöki létesítmények és azok tervezői, napjaink természetközeli vízrendezési megoldásai.

Címszavakban néhány téma: Tiszai hajózás, Vízrajzi szolgálat kialakulása, Tiszántúl öntözési tervei, („Harmadik honfoglalás” Dr. Hegedűs Lajos, Dégen Imre, Mosonyi Emil, Kvassay Jenő életútjai, Parcellaöntözéstől az esőztető öntözésig, Tájgazdálkodás és jövőkép.

2. kiállítási terem

Ebben a térben kerül bemutatásra néhány, az árvizes védekezésnél kiépített ideiglenes mű, (nyúlgát, bordás megtámasztás, ellennyomó medence buzgár megfogásához) valamint a védekezésnél használatos kézi eszközök.

Itt biztosítottunk helyet időszakos kiállítások megrendezésére is. Elsőként a Duna múzeum által készített Kvassay Jenő munkásságát bemutató kiállítást helyeztük el, melyet Czeglédy Sándor Tiszavirágzást bemutató fotókiállítása követett.

A külső bemutató helyen is sikerült a kitűzött célunkat, az eredetihez hasonló állapotot létrehozni. Legnehezebb feladatnak a gépek és eszközök azonosítása bizonyult, hiszen kevesen élnek azok közül a szakemberek közül, akik ezeket működtették, ismerték.

Külső bemutatóhely

Az elmúlt év látogatottsága és a vendégkönyvbe beírtak is bizonyították, hogy érdemes volt újjáéleszteni a Milléri kiállítóhelyet, hiszen nem csak az ipari műemlékként tündöklő szivattyúegységeket és a gőzkazánokat láthatják az idelátogatók, hanem a Közép Tiszavidék rendkívül gazdag vízügyi múltját is megismerhetik, méltó környezetben.

Befejezésül egy álmomról szeretnék írni. Az álom nem más, mint ezeket a XIX. század végén készült szivattyúkat üzemelés közben látni. A gépházban legyen füstszag, legyen olajszag, működjenek ezek a csodák!

Ez az álom valósággá válhat? Erre a kérdésre a következő nemzedék adhatja meg a választ, de remélem, hogy az IGEN lesz.

Felhasznált irodalom:

KÖTIVIZIG honlapja

Vizy Zsigmond képek

Nemes Gerzson: I. és II. melléklet

Karcagi Gáborné visszaemlékezései

I. melléklet. A Milléri zsilip története

1862-ben készült el az első, 2x158x158 cm-es boltozott zsilip. A 29 m hosszú zsilip alapja beton, falai téglából vannak, terméskő burkolattal. Az alap a ki- és befolyási oldalon fa szádfallal lezárva.

1888-ban az alapon és az oldalfalon repedéseket észleltek.

1890-ben az árvédelmi töltéssel együtt a zsilipet 80 cm-rel magasították és 13 m-rel meghosszabbították az alaplemezt.

Az 1888-ban keletkezett repedéseket bebetonozták.

1895-ben a főzsilip biztosítására szorítózsilipet létesítettek.

1901-ben a nagy árvíz alkalmával a két zsilip között feltört a víz. Ekkor a két zsilip közötti csatornaszakasz fenekét és oldalait kiburkolták, azonban ez a megoldás nem volt megfelelő.

1902-ben a víz ismét feltört. A szorítózsilip kapupillére mögött erős buzgár keletkezett. Becsúszásokat okozva. A szorítózsilip kiüregelődött. A helyreállítás során a két zsilip közé egy nyomásmegosztó zsilipet építenek. A burkolat helyett támfal épült, a zsilipalapokat 60 cm-rel magasították.

1944. augusztus 28-ig a zsilipen lényeges változtatás nem történt, ekkor a bombatámadások következtében súlyosan megrongálódott.

1944. december 6-án a zsilip és az árvédelmi töltés javítását megkezdték, de árvíz miatt abba kellett hagyni.

1944. december 18-án 620 cm-es vízállással tetőzött a Tisza Szolnoknál. A tönkrement zsilipen keresztül a Tisza szabadon befolyt és Jászkisérig visszaduzzasztotta a Millért.

1945. január: a zsilip ideiglenes javítási terve elkészült, az FM által jóváhagyva, de anyaghiány miatt egyszerűsített megoldást kellett alkalmazni.

1945. február 2. Az alsó zsilipnyílást árhullám levonulása miatt le kellett zárni, s ez az év első felében még ötször ismétlődött. Véglegesen július 20-án lehetett megszüntetni az elzárást és megkezdeni a zsilip helyreállítási munkáit. A zsilipek, a sérült pillérek és támfal helyreállítása, a megosztózsilip kivételével 1946. végére befejeződött.

1948. végére újjáépült a gátörtelep.

1957-ben elkészült a zsiliprendszer felújítási terve, melynek alapján a kivitelezés is megtörtént.

Nemes Gerzson

II. melléklet. A Milléri szivattyútelep története

- 1895–ben elkészült a 2 gépegységes, 3,0 m³/s teljesítőképességű gőzüzemű szivattyútelep.
- 1896–ban üzembelepett a szivattyútelep harmadik egysége, így összkapacitása 6 m³/s–ra növekedett.
1944. augusztus 28-án a telep bombázás következtében súlyosan megrongálódott.
1946. június 11. Megkezdődött a 2 db 1,5 m³/s-os szivattyúnak és a hozzá tartozó gépeknek, kazánoknak a rendbehozása.
1946. szeptember 24. A 2 x 1,5 m³/s kapacitású gépegység javítása befejeződött, így 3,0 m³/s teljesítményű üzem rendelkezésre állt. E napon történt meg a harmadik gépegység felülvizsgálata is. A gépház és a helyreállított gépek kazánházának tetőszerkezete elkészült.
1947. május. Újra elkezdődtek a helyreállítási munkák: a nagy gép kéményének teljes falazása, a kisgépek kéményének felsőrész falazása, a nagy gép kazánházának falazása, a gépház mennyezetének javítása.
1947. június 12. A nagy gép és az 1400 mm Ø nyomócső kijavítása megkezdődött.
1947. szeptember 5-re befejeződött, s ekkor kezdték a gépegység kazánjának javítását.
1947. szeptember 23-ra mindhárom kazán javítása kész. A nyomáspróba megtörtént, melynek eredményeként a kazánok falazása megkezdődhetett.
1947. október 18. Elkészült a kisgépek kéményének teljes falazása.
1947. december 30. Kész a kazánház tetőzete, a kazánok falazása, a gépház belső és külső javítása, a nyomócső bebetonozása.
1948. április 1-re a 3,0 m³/s-os szivattyú üzemképes lett.
1948. december 30-ra a szénraktárak elkészültek.
- 1953–1955. között a gőzüzemű szivattyútelep gépi berendezéseit felújították. Az 1898-ban épült nagy gép – 3 m³/s kapacitású – alaplemeze lassan süllyedt és a süllyedés a szivattyúüzemet is veszélyeztette. A bekövetkező kiesésre számítva ideiglenes szivattyúállás épült, 5 x 0,5 m³/s kapacitással a zsilip mellett, az öntözőszivornyákat belvízi üzem idején nyomócsőként használva.
- 1962–ben a 3,0 m³/s teljesítőképességű gőzgép helyén megépült egy 4,0 m³/s kapacitású elektromos üzemű szivattyútelep.
- 1973–ban megkezdődött a 10 m³/s kapacitású elektromos szivattyútelep építése.

Nemes Gerzson

III. melléklet. Részletek Karcagi Gáborné visszaemlékezéséből

„A Milléren létesítendő múzeummal kapcsolatos munka elvégzése, ugyanis kezdett realitássá válni. Gabi régi álma, hogy a Közép Tisza-vidék vízügyi múltját méltóképpen megőrző múzeum jöjjön létre. Először gondolatként a Dobai szivattyútelep került a képbe, de az végül is mintegy 20 km-re van Szolnoktól, a mikor a Milléri elektromos szivattyútelep befejezése elérhető közelségbe került, jött az ötlet, hogy ott kerüljön elhelyezésre”

„Mint már előbb említést tettem róla a napi munkám mellett megkezdtem a létesítendő múzeummal kapcsolatos előkészítő munkákat, ami azt jelentette, hogy a Gabi által megálmodott elrendezésű függőleges és vízszintes vitrinek, valamint a falirácsok, dobogók megteljenek tartalommal. Természetesen valamennyi szakágazat megkapta a maga kiállító területét, ahová meg kellett volna terveznie annak berendezéseit. Azonban a szervezőbizottsági megbeszélések után elég mély hallgatás következett be, s nagyon lassan, szinte alig csörgedeztek a halvány elképzelések. Tekintettel arra, hogy egyszer megvalósulhat a múzeum, rengeteg rendszerezett anyag állt rendelkezésre, ezért hozzáfogtam az egyes szakágazati területek berendezésének a vázlatát elkészíteni, s mikor az anyag bírálatra a bizottság elé került, szinte ellenvetés nélkül - ez volt számukra a legkényelmesebb – elfogadták, tehát meg lehetett kezdeni a részletes kidolgozást, valamint a rendelkezésre álló anyag alkalmassá tételét a kiállításra. A tárgyi emlékek összegyűjtésében sokkal nagyobb aktivitást mutattak szerencsére, így azok is sokasodtak. Ezekhez nagy segítséget nyújtottak- a Damjanich Múzeum illetékesei is, több mindent - fahajómodell, régi halász eszközök, hajóépítő szerszámok, stb. – kölcsönöztek, ami az idők folyamán véglegesen átadásra kerültek.”

...

„Gabi fogta össze az egészet a főmérnöki teendők mellett, készítette a szövegeket. Én is kifestettem szépen a kiállításra kerülő régi kéziratos térképek másolatait. Nem hiába töltöttem az időmet annak idején az Országos Levéltárban kiszínezésükkel. Amint elkészültek a berendezési tárgyak, a munkaidőm felét általában kint töltöttem Milléren. Izéke igen be volt fogva: vele vittem a rengeteg kasírozni való anyagot Drexler úrhoz”

„Milléren a munka finiséhez ért, de mindennel készen lettünk, mikor a Múzeumi hónap keretében október 4-én megtörtént a hivatalos avatása. Gabi szép kitüntetést kapott: a „Szocialista Kultúráért” érmet és állandó belépőt valamennyi, nem magánkézben lévő múzeumba. Ezt élete végéig használhatta is”

„A megszokott napi munkáimon túl ismét jelentkezett egy számomra kedves feladat, ugyanis Milléren lehetőség nyílt a múzeumi anyag bővítésére, illetve az 1944-88.közötti időszakban elért változások, fejlesztések bemutatására, ugyanis a gépházból kikerültek azok a provizóriumként elhelyezett gépegységek, amik egy szép nagy helyiségben voltak. Gabi természetesen egyeztetett az osztályommal a rám váró munkát, ami abból állt, hogy kb. 45x45 cm-es táblákon készítettem el, főként fotóanyag felhasználásával, s évente ábrázolva az évről évre bekövetkezett változások bemutatását. Nagyon tetszett a feladat, de elég nagy munkát is jelentett, mire mindent összeválogattam, azokat megbeszéltük, kiválogattuk a feldolgozandókat a rendelkezésre álló – többnyire igen bőséges készletből, s még a rendes, napi munkának is mennie kellett.”